

TOPONÍMIA DELS POBLES VALENCIANS

VALLIBONA

ELS PORTS

ACADE
MIAVA
LENCI
ANADE
L'ALIT
NGUA

AJUNTAMENT
DE VALLIBONA

ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA
SECCIÓ D'ONOMÀSTICA

COORDINACIÓ I GESTIÓ
Unitat de Recursos Tecnicolingüístics

RECULL I TEXT
Teòfil Pitarch i Vives
amb la col·laboració de Josep Manel Serret

DISSENY
Vicent Almar

MAQUETACIÓ I GRAFISME
Guillermo Tomás Lull

© Acadèmia Valenciana de la Llengua

Col·lecció: Onomàstica i Toponímia
Sèrie: Toponímia dels Pobles Valencians
Vallibona, 118

Editat per: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua
Av. de la Constitució, 284
46019 València
Tel.: 96 387 40 23
Adreça electrònica: avl@gva.es

Amb la col·laboració de l'Ajuntament de Vallibona

ISBN: 978-84-482-4816-1
Depòsit legal:
Impressió: Graphic 3

www.avl.gva.es

VALLIBONA

El terme municipal de Vallibona té 91,40 km² i està situat en la part més oriental de la comarca dels Ports. Limita a l'est amb Rossell i Canet lo Roig, poblacions que pertanyen al Baix Maestrat; al nord, amb Castell de Cabres i la Pobla de Benifassà; al sud, amb Xert, i al sud-oest, amb Morella. Tot i tractar-se d'un dels termes municipals més grans de la província, actualment tan sols hi ha censats 97 habitants, anomenats *vallibonencs*.

La població està envoltada d'altres serralades i pics, com Santa Àgueda (1.176 m), la Creu (1.122 m) i el pic de l'Espinosa (1.203 m). L'altura màxima són els 1.276 m del Turmell i la mínima, els 450 m en el llit del riu. Estes diferències en un espai tan reduït provoquen una gran quantitat de barrancs, cingles i paisatges feréstecs d'una gran bellesa. A més, hi ha una gran massa boscosa, amb nombrosa vegetació i una fauna variada.

Com a testimonis més antics de la presència humana podem destacar les troballes neolítiques dels voltants del tossal del Corral de Santa Àgueda, les troballes iberes del mas de Prades o les restes de construccions romanes que es troben al voltant de la font del Molí de la Torre. També destaquem els fòssils de dinosaures apareguts entre el mas de la Torreta i el mas de Baix de Santa Àgueda. Últimament s'han trobat restes de construcció antiga en les obres d'una casa del carrer Nou. Es tracta d'empedrats, escalons i ceràmica, suposadament anteriors a la Reconquesta.

Es considera que el nucli actual de població és d'origen islàmic, encara que el nom es clarament llatí. El nom *Valli-Bona* apareix per primera vegada en la carta pobla d'Alcanyís, l'any 1157. Altres documentacions del topònim són *Vallibonam*, *Vallis-Ibone*, *Vall-Ibon*. Popularment s'ha pensat que el significat del topònim era 'vall bona', però hi ha una altra interpretació que li donaria el significat de 'vall d'ivons' —els ivons són llacunes d'origen glacial. De fet, Vallibona és una vall humida amb multitud de tolls, llacunes, ullals i fonts, sobretot en les rodalies de la població.

El 1233, després de la conquesta cristiana, Jaume I va entregar Vallibona a Balasc d'Alagó. El repoblament es va fer segons els usos de Saragossa. Posteriorment va pertànyer a la Tinença de Benifassà i a Morella. Abans de la independència municipal, l'any 1691, les autoritats morellanes i les autoritats abacials de Santa Maria de Benifassà es disputaren les seues rendes. Durant els pleits de les aldees amb la ciutat destacaren els notaris vallibonencs Isidre Messeguer i Domingo Balaguer.

Durant els segles XIII, XIV i XV, Vallibona va gaudir d'una vida pròspera, com ho mostra la construcció de l'església parroquial d'estil gòtic, el campanar

modèjar o l'ermita romànica de Santa Àgueda. Destaca també el santuari en honor del seu patró, sant Domingo de Guzmán. Este santuari fou construït enmig d'un immens bosc i va ser reedificat en el segle XVIII. Actualment s'ha transformat en hostel de turisme rural.

Durant la postguerra, les guerrilles dels maquis tenien gran activitat en la zona i de Vallibona va eixir un famós líder conegut com *la Pastora*.

L'agricultura, la ramaderia i el carbó, principals sostenidors de l'economia de Vallibona durant segles, són ja un record. Actualment l'activitat econòmica es basa sobretot en l'anomenat turisme d'interior. Les cases rurals i de lloguer, i els hostals com la Carbonera o el santuari de Sant Domingo, disposen d'una oferta bastant positiva per a la supervivència de la població. La majoria d'estes cases presenten un grau de rehabilitació i de respecte a la singularitat arquitectònica dignes d'imitar.

Com a aspecte curiós cal destacar que Vallibona té, des del segle XIII, dos escuts heràldics. En un, apareixen representades dos muntanyes poblades de vegetació formant una vall profunda amb un riu i, enmig, un escudet amb les barres de la corona aragonesa. En l'altre apareix un esquirol davant d'un ginebre frondós. Estos dos escuts estan bellament representats en la creu processional major, que data del segle XV.

Igualment, es fa des de l'any 1348 una peregrinació septennal a Pena-roja de Tastavins, municipi que pertany al Matarranya aragonés, que s'ha realitzat de forma ininterrompuda al llarg dels segles.

Recentment s'han creat dos associacions culturals, Amics de Vallibona i Col·lectiu Avinsilona, que aglutinen molta gent del poble i que tenen com a finalitat fomentar la història, la cultura i la vida de la localitat.

OROGRAFIA

Orografia

Cantal Gros
Cantalada del Mas de Susanna
Clot de l'Argiler
Coll de Baix
Coll de Dalt
Coll del Topinet
Costa del Grau
el Cabeço
el Castell del Cervol
el Grau
el Grau de l'Encordat
el Grau de la Borja
el Gravet de Catí
el Planiol
el Teixal
el Tossal
el Tossalet
el Turmell
Estret de les Ferreres
Estret del Torn
Estret dels Cocons
Foies del Mas de Querol
l'Escalada
la Creu
la Selleta
la Talaiola
la Tormera
lo Flare Panxut
lo Morral Negre
Mola Closa
Mola de la Llosa
Mola de les Argiles
Mola de Sant Marquet
Moles de Sant Domingo
Moleta d'Abarco
Moleta de les Ferreres
Moleta de Lluïset
Moleta del Sordet
Molló de Tres Termes
Muntanyes de Benifassà
Muntanyes del Topinet
Pena de Bel
Penyablanca
Pic de Boix
Pic de l'Espinosa
Pic de la Serreta
Pic de Santa Àgueda
Pla de la Vinya
Pla de Santa Àgueda
Pla del Clot
Pla del Grau
Roca del Migdia
Roques de la Clapissa
Roques de les Moles
Roques de Querolet
Roques del Molí de la Torre
Serra de les Dogues
Serra de Santa Àgueda
Serra del Turmell
Serra Seguera
Tossal de la Còpia
Tossal del Corral de Santa Àgueda

HIDROGRAFIA I POBLAMENT

Hidrografia natural

Barranc de Baix de Santa Àgueda	Barranc del Casal
Barranc de Cap d'Ombria	Barranc del Codinar
Barranc de Cap de Barranc	Barranc del Ferre
Barranc de l'Arna	Barranc del Gorg
Barranc de l'Escala	Barranc del Junqueret
Barranc de l'Hostalàs	Barranc del Malentiu
Barranc de la Borja	Barranc del Mas de Miquel
Barranc de la Clapissa	Barranc del Mitger
Barranc de la Coscolla	Barranc del Molí de la Torre
Barranc de la Costa	Barranc del Salvatge
Barranc de la Font d'en Teix	Barranc del Tossal
Barranc de la Fou	Barranc del Traginer
Barranc de la Gatellera	Barranc dels Cirers
Barranc de la Llosa	Barranc dels Cocons
Barranc de la Pena de Bel	Cocó de l'Escala
Barranc de la Penyalblanca	el Barrancàs
Barranc de la Roca Alta	Riu Cervol (o de les Corces)
Barranc de la Roqueta	Salt de l'Escala
Barranc de la Teuleria	Toll de la Canal
Barranc de les Ferreres	Toll de la Codina
Barranc de les Ortigues	Toll de la Cova
Barranc de les Pruneres	Toll del Pontarró
Barranc de les Saleres	Toll Fondo
Barranc de les Vives	

Hidrografia artificial

Assut de la Capelleta	Font de Mossén Gaspar
Assut del Mallol	Font de Natans
Font de Joana	Font del Fenàs
Font de la Cometa	Font del Gorg
Font de la Fontanella	Font del Molí de la Torre
Font de la Parra	Font del Nogueret
Font de la Serra	Font del Quinto
Font de les Roques	Font del Regall

Font dels Bassiets
Font Jordana

Font Mosquera
Font Roja

Poblament

la Caseta
Mas d'Allepús
Mas d'en Blanc
Mas d'en Tena
Mas d'Esteve
Mas de Baix de Santa Àgueda
Mas de Boix
Mas de Cap d'Ombria
Mas de Cap de Barranc
Mas de Cardona
Mas de Fonollosa
Mas de l'Era de Sant Domingo
Mas de l'Escala
Mas de l'Hostalàs
Mas de la Borja
Mas de la Clapissa
Mas de la Costa
Mas de la Fou
Mas de la Gatellera
Mas de la Joquera
Mas de la Joquereta
Mas de la Llosa
Mas de la Solana
Mas de la Torreta
Mas de les Argiles
Mas de les Dogues
Mas de les Ferreres
Mas de les Moles
Mas de les Pruneres
Mas de les Vives
Mas de Manel
Mas de March
Mas de Marcos

Mas de Marquet
Mas de Marta
Mas de Miguelet
Mas de Miquel
Mas de Pasqualet
Mas de Prades
Mas de Querol
Mas de Querolet
Mas de Rulé
Mas de Segura
Mas de Susanna
Mas de Tabola
Mas del Batà
Mas del Bordet
Mas del Bosc
Mas del Cabeço
Mas del Casal
Mas del Clot
Mas del Ferre de Baix
Mas del Ferre de Dalt
Mas del Grau
Mas del Molinet
Mas del Roig
Mas del Tossal
Mas del Tossalet
Mas dels Cirers
Mas dels Cocons
Mas dels Corral
Mas Nou de Cardona
Mas Roig
Molí del Cup
Vallibona
Xalet del Francés

PRESENCIA HUMANA

Vies de comunicació

Camí de Castell de Cabres
Camí de la Torreta
Camí de Morella a Vallibona

Camí del Davant
Carretera de Querol
Carretera de Rossell a Vallibona

Partides i paratges

el Bosc Antic
el Bosc Fosc-negre
el Comunet
el Nogueret
el Planàs
el Planet de la Serra
el Pradet Verd
els Bassals
l'Assagador de les Moles
l'Escala del Turmell
la Bastida

la Bigasseta
la Feixa
la Ferradura
la Pinarissa
les Solanes
les Valls de Marta
les Voltes del Cervol
lo Mallol
Racó de Nàsio
Racó del Salvatge

Altres llocs d'interés

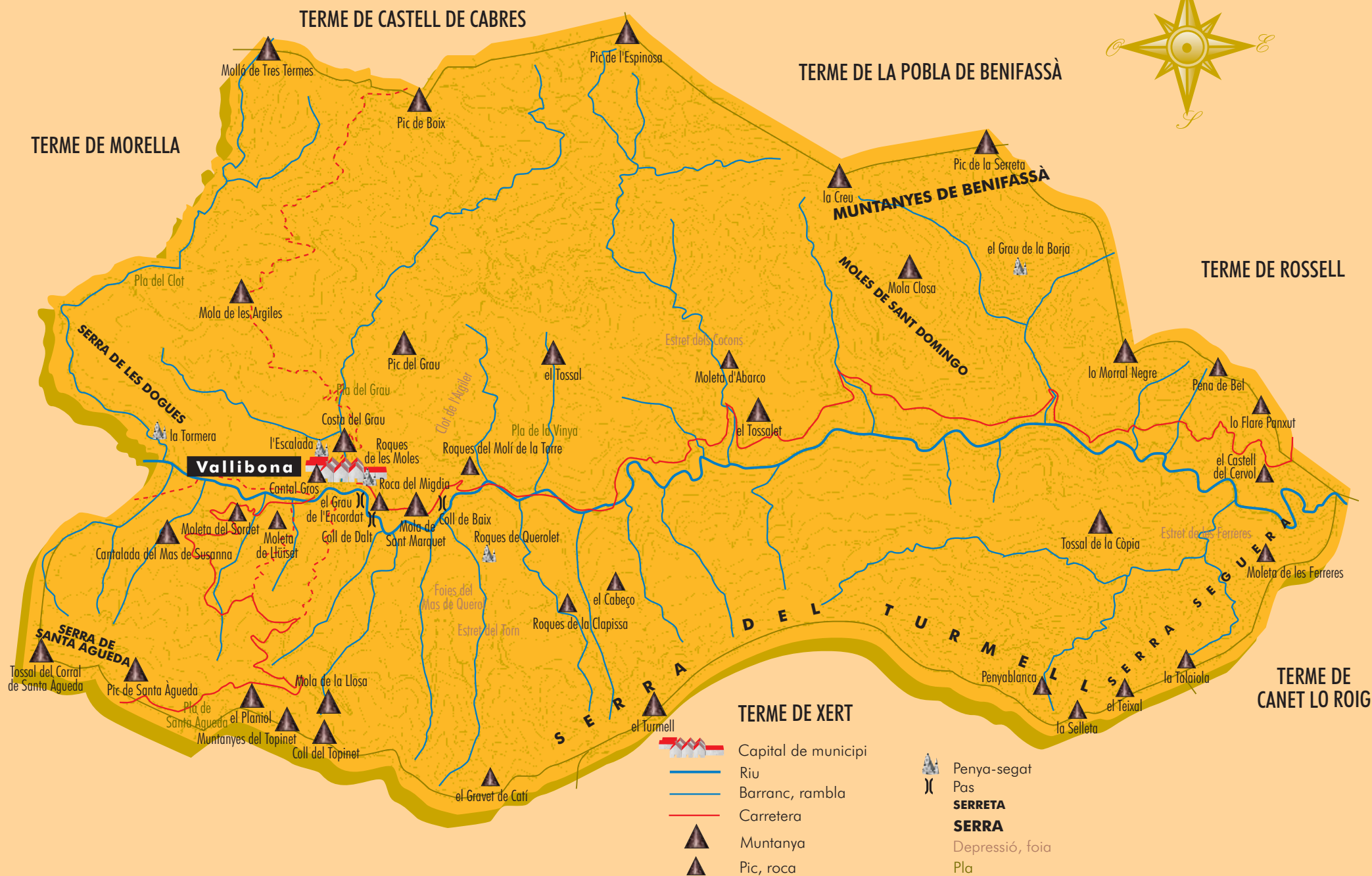
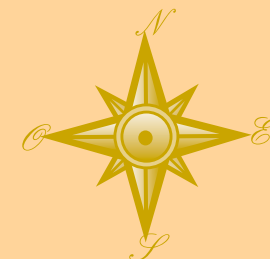
Capelleta de Sant Domingo de Baix
Capelleta de Sant Domingo de Dalt
Capelleta de Santa Aguedeta
Carrasca de la Caseta
Carrasca de les Saleres
Carrasques de Sant Domingo
Cementeri
Cova de la Costa
Cova de la Monja
Cova de la Solana
Cova de Querolet
Cova del Moro
Cova del Tender
Cova del Tossal
Coveta dels Flares
Covetes Llargues

el Peironet
Ermita de Santa Àgueda
Forat de la Costa
Ginebre de la Torreta
Ginebre Gros de la Clapissa
l'Avenc
los Teixos
Mines de Sant Domingo
Observatori Tossal de Santa
Àgueda
Observatori del Turmell
Om Negre de les Cotxeres
Peiró de Sant Bernabé
Peironet de Sant Domingo
Pi de Cap d'Ombria
Pi Ramut de la Clapissa

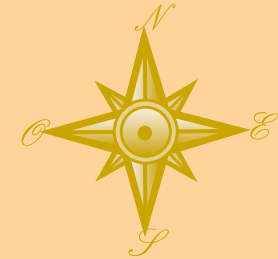
Pi Ramut de la Feixa
Pont de Capdevila
Roures de la Clapissa
Roures de Pasqualet
Roures del Mas de Miquel

Roures del Tossalet
Roures dels Cirers
Santuari de Sant Domingo
Teixos de Fonollosa
Teixos dels Corralets

Orografia

Hidrografia i poblament

Presència humana

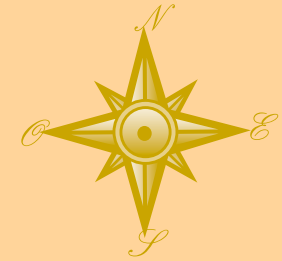
TERME DE CASTELL DE CABRES

TERME DE LA POBLA DE BENIFASSÀ

TERME DE MORELLA

TERME DE ROSSELL

TERME DE CANET LO ROIG

TERME DE XERT

	Capital de municipi		Cova		Pont
	Riu		Ermita		Observatori
	Barranc, rambla		Creu de terme		Mina
	Carretera		Cementeri		Paratge
	Camí		Arbre singular		Partida